

خلاصه سیاستی

تحول در آموزش اطلاع رسانی پزشکی: توصیه های سیاستی برای ارتقای روش های تدریس

خلاصه اجرایی:

رشته کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی به عنوان یکی از حوزه های میان رشته ای حیاتی در علوم سلامت، نقش مهمی در بهبود فرآیندهای درمانی، آموزشی و پژوهشی ایفا می کند. با این حال، بررسی های متعدد نشان می دهد که شیوه های تدریس فعلی در این رشته از به روز رسانی لازم برخوردار نبوده و همچنان مبتنی بر روش های سنتی و سخنرانی محور هستند. این رویکرد نه تنها با نیازهای حرفه ای روزآمد همخوانی ندارد، بلکه توانایی دانشجویان در تحلیل، حل مسئله و یادگیری عمیق را نیز محدود می سازد. این خلاصه سیاستی تلاش دارد با ارائه پیشنهادهایی مبتنی بر شواهد و تجربه های موفق ملی و بین المللی، بستری را برای بازنگری اساسی در تدریس برنامه های درسی و بهبود اثربخشی آموزش در این حوزه فراهم سازد.

بیان مسأله، زمینه و مشکل:

با رشد روزافزون فناوری های اطلاعاتی و نیازهای پیچیده آموزشی در حوزه سلامت، برنامه های درسی اطلاع رسانی پزشکی نیازمند تحول در روش های تدریس هستند. در حال حاضر، بخش قابل توجهی از آموزش در این حوزه همچنان بر پایه روش های سنتی و سخنرانی محور است که تعامل کمی میان مدرس و دانشجو برقرار می سازد و اغلب توانایی های تحلیلی، حل مسئله، و یادگیری فعال را در دانشجویان تقویت نمی کند. این وضعیت موجب شده است که فارغ التحصیلان

این رشته، به ویژه در حوزه کتابداری پزشکی، برای پاسخگویی به نیازهای روزافزون محیط های بالینی و پژوهشی آمادگی کافی نداشته باشند. تدریس کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی در قرن اخیر با افت و خیزهای فراوانی روبه رو بوده است به گونه ای که در یک دوره زمانی به بعد نظری و در دوره دیگر به بعد عملی آن توجه شده است. با بررسی روند صد ساله آموزش کتابداری درمی یابیم که کفۀ نظری ترازوی تدریس این رشته همواره وزن تر از کفۀ عملی آن بوده است که خود این امر سبب شده است که روش های تدریس کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی به جای الگوهای شاگردمدار، الگوهای معلممدار باشند. در این الگوها شاگرد موجودی غیرفعال و منفعل فرض شده است. از سوی دیگر در دنیای به سرعت در حال تغییر کنونی که شیوه ها و سنت های گذشته با سرعت فزاینده ای کهنه و منسوخ می شوند، لزوم هماهنگی و روزآمدسازی مداوم فعالیت ها و مهارت ها به دلیل و برهان نیاز ندارد. میزان کارایی یا ناکارآمدی آموزش ها و برنامه های آموزشی نسبت به شرایط روز باید پیوسته در تمامی حوزه های دانش بررسی و ارزیابی گردد، تا روشن شود چه مشکلاتی وجود دارد و چه راهکارهایی برای آن قابل تصور است. این نکته در مورد کتابداری و علم اطلاعات نیز به دلیل ارتباط تنگاتنگ آن با مسائل، موضوعات و فناوری روز، اگر از تعدادی از دیگر حوزه ها بیشتر نباشد، کمتر نیست. از آنجایی که تدریس نیز نوعی فعالیت است که به صورت آگاهانه و براساس هدف خاصی انجام می گیرد و موجب تغییر رفتار در یادگیرنده می شود، بنابراین برای انتقال اطلاعات، نیاز به روش مناسب

داریم به گونه‌ای که روش، فرآیند تدریس را منسجم و هدفدار سازد. به عبارت دیگر روش تدریس عبارت است از راه تعلیم، با قاعده و منطقی برای ارائه درس، لذا روزآمدسازی روش‌های تدریس نیز امری اجتناب‌ناپذیر است. شواهد نشان می‌دهند که آموزش سنتی در رشته‌های مرتبط با سلامت، از جمله اطلاع‌رسانی پزشکی، نمی‌تواند مهارت‌های عملی، تفکر انتقادی و توانمندی‌های بین‌رشته‌ای مورد نیاز را در دانشجویان پرورش دهد. در کنار این شواهد، مطالعه‌ای نیز وضعیت آموزش کتابداری پزشکی در ایران را تحلیل کرده و تأکید داشته است که نبود استانداردهای آموزشی مدرن و عدم استفاده از فناوری‌های نوین، از چالش‌های اساسی این حوزه است. این وضعیت می‌تواند منجر به ضعف مهارتی فارغ‌التحصیلان، عدم انطباق با نیازهای بازار کار و کاهش

کیفیت آموزشی شود. بر این اساس، با توجه به نیازهای نوین نظام سلامت و ناکارآمدی روش‌های سنتی در آموزش کتابداری پزشکی تحول در شیوه‌های تدریس و به‌کارگیری استراتژی‌های آموزشی نوین، ضرورتی انکارناپذیر است.

گزینه های سیاستی

در جدول زیر گزینه های سیاستی پیشنهادی برای ارتقا روش‌های تدریس در برنامه درسی اطلاع‌رسانی پزشکی آورده شده است. این جدول هر راهکار را با توجه به مزایا، معایب، الزامات اجرایی و موانع احتمالی به طور خلاصه دسته‌بندی کرده است:

عنوان سیاست	الزامات اجرایی شدن	معایب / چالش‌ها	مزایا	موانع احتمالی
۱. بازنگری در ساختار برنامه‌های درسی و سرفصل‌ها	افزایش تعامل، ارتقای تفکر انتقادی و مهارت حل مسئله در دانشجویان	نیاز به بازنگری کامل محتوا و تغییر در روش تدریس اساتید	تدوین Teaching Guide، الزام استفاده از حداقل یک روش فعال در هر درس، بازنگری رسمی سرفصل‌ها در شوراهای آموزشی	مقاومت اساتید سنت‌گرا، نبود نیروی متخصص در طراحی سرفصل‌های فعال‌محور
۲. توسعه مهارت‌های تدریس فعال در بین اعضای هیئت علمی	ارتقاء کیفیت تدریس، تحول پایدار در یادگیری	نیاز به زمان، منابع و انگیزه کافی در اساتید	طراحی دوره‌های آموزش (PBL, TBL, Flipped, Blended)، الزامی‌سازی برای ارتقاء علمی	عدم استقبال اساتید، کمبود مدرس ماهر در روش‌های تدریس نوین
۳. ایجاد نظام ارزیابی و مشوق‌های آموزشی	ایجاد انگیزه برای تغییر رفتار آموزشی، ارتقای کیفیت تدریس	دشواری در طراحی شاخص‌های دقیق ارزیابی کیفیت تدریس فعال	طراحی شاخص‌های عملکرد تدریس فعال، اعطای جوایز و گواهی‌های تخصصی، تغییر نظام ارتقاء علمی	مقاومت در برابر تغییر در نظام ارزشیابی سنتی، عدم همسویی سیاست‌های ارتقاء با معیارهای جدید

این جدول می‌تواند مبنایی برای تصمیم‌سازی سیاست‌گذاران آموزشی در جهت بهبود روش‌های تدریس و توانمندسازی سیستم آموزش اطلاع‌رسانی پزشکی باشد.

توصیه های سیاستی

۱. بازنگری در ساختار برنامه‌های درسی و سرفصل‌ها

بررسی ساختار سرفصل‌های موجود نشان می‌دهد که تمرکز بیش از حد بر انتقال دانش نظری، فرصت پیاده‌سازی شیوه‌های فعال یادگیری را محدود کرده است. در چنین شرایطی، دانشجویان تنها دریافت‌کننده اطلاعات هستند و مهارت‌های تحلیلی، کارگروهی و حل مسئله در آن‌ها توسعه نمی‌یابد. بنابراین، بازنگری جامع در محتوای سرفصل‌ها با هدف افزایش فعالیت‌های مبتنی بر پروژه، کارگروهی و حل مسئله، امری ضروری است. اجرای این سیاست نیازمند بازنگری کامل در محتوای درسی، بازآموزی اساتید و ایجاد بسترهای حمایتی آموزشی است لذا این فرآیند زمان‌بر و مستلزم ایجاد اجماع در شوراهای آموزشی و برنامه‌ریزی درسی خواهد بود. لازم است در هر واحد درسی الزام به استفاده از حداقل یک روش تدریس فعال تعریف شود. علاوه بر این، تدوین «راهنمای تدریس» (Teaching Guide) برای هر درس که شیوه‌های پیشنهادی تدریس و الگوهای آموزشی را مشخص کند، می‌تواند فرآیند تغییر را نظام‌مند و هدفمند سازد. یکی از مهم‌ترین موانع اجرای این سیاست، مقاومت اساتید سنت‌گرا در برابر تغییر ساختارهای قدیمی و تثبیت‌شده آموزشی است. همچنین کمبود نیروی متخصص در طراحی سرفصل‌های فعال‌محور و عدم آشنایی کافی با اصول طراحی آموزشی مدرن، روند بازنگری را با چالش مواجه می‌سازد.

۲. توسعه مهارت‌های تدریس فعال در بین اعضای هیئت علمی

یکی از مهم‌ترین دلایل ضعف در به‌کارگیری روش‌های تدریس نوین و موثر در آموزش پزشکی، بروز نبودن دانش اساتید از روش‌ها و فنون تدریس و مهارت کافی در اجرای

روش‌ها و فنون نوین تدریس است. بسیاری از اساتید در طول دوران تحصیل یا خدمت خود آموزش‌های تخصصی درباره تدریس فعال ندیده‌اند و عمدتاً بر روش‌های سنتی مانند سخنرانی تکیه دارند. از این رو، طراحی دوره‌های آموزشی تخصصی با محوریت روش‌های نوین تدریس همچون یادگیری مبتنی بر مسئله (PBL)، یادگیری مبتنی بر تیم (TBL)، کلاس معکوس (Flipped Classroom) و یادگیری ترکیبی (Blended Learning) باید در اولویت سیاست‌گذاری آموزش عالی قرار گیرد. این آموزش‌ها باید الزامی شده و گذراندن موفق آن‌ها به عنوان پیش‌شرط برای ترفیع علمی یا دریافت امتیاز پژوهشی مدنظر قرار گیرد. تنها با ارتقاء مهارت‌های تدریس اعضای هیئت علمی می‌توان به تحول پایدار در کیفیت آموزش امید داشت. اجرای این سیاست به منابع مالی، زمانی و انگیزشی قابل توجهی نیاز دارد. همچنین، موفقیت آن وابسته به پذیرش فرهنگی در میان اعضای هیئت علمی و اراده جدی از سوی مدیریت دانشگاه است عدم استقبال برخی اساتید از آموزش‌های جدید، به‌ویژه آن‌هایی که سال‌ها با شیوه‌های سنتی تدریس کرده‌اند، یکی از موانع مهم این سیاست است. کمبود مدرسین حرفه‌ای برای آموزش روش‌های نوین و نبود منابع کافی نیز بر اجرای این سیاست اثر منفی می‌گذارد.

۳. ایجاد نظام ارزیابی و مشوق‌های آموزشی

تغییر رفتار تدریسی اساتید بدون وجود یک نظام نظارتی و انگیزشی قوی بسیار دشوار است. اگر قرار است تحول در روش‌های تدریس فراگیر شود، باید معیارهای ارزیابی کیفیت تدریس بازتعریف شوند. طراحی شاخص‌هایی که میزان استفاده از روش‌های فعال را در ارزیابی‌های آموزشی لحاظ کند، گامی مهم در این مسیر است. همچنین اعطای جوایز تدریس موثر و برتر، صدور گواهینامه‌های تخصصی در تدریس نوین و ایجاد امتیازاتی برای ارتقاء علمی اساتید برتر می‌تواند انگیزه‌های قوی برای تغییر رفتار آموزشی ایجاد کند. بدین ترتیب، تغییر نه به عنوان یک وظیفه تحمیلی، بلکه به عنوان یک فرصت برای رشد حرفه‌ای تلقی خواهد شد. به عنوان مثال در نظام ارتقا پایه تشویقی از امتیاز تعداد واحدها

^۲ گروه کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تبریز، تبریز، ایران

تضاد منافع: هیچ تضاد منافی وجود ندارد

مشارکت کنندگان: اعضای هیئت ممکنه ارزیابی و توسعه رشته کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی

قدردانی: این خلاصه سیاستی از طرح پژوهشی مصوب دانشگاه علوم پزشکی تبریز با کد اخلاق [IR.TBZMED.REC.1398.638](https://doi.org/10.2196/IR.TBZMED.REC.1398.638) مستخرج شده است. مقاله خلاصه سیاستی آن در مجله تصویر سلامت پذیرفته شده است. این خلاصه سیاستی برای ارائه به سیاستگذاران آموزشی دانشگاه و اعضای هیئت ممکنه ارزیابی و توسعه رشته تهیه شده است.

کاسته شود و به کیفیت ارائه واحد امتیاز داده شود. یکی از چالش‌های اصلی این سیاست، طراحی دقیق شاخص‌هایی است که بتوانند کیفیت تدریس فعال را به‌درستی بسنجند. همچنین ممکن است اجرای این سیستم در ابتدا با ناهماهنگی و سردرگمی مواجه شود. زیرمقاومت در برابر تغییر در نظام‌های سنتی ارزیابی عملکرد آموزشی، به‌ویژه در میان اساتیدی که بر اساس ساختارهای قدیمی ارتقاء یافته‌اند، یک مانع مهم است. همچنین عدم همسویی سیاست‌های ارتقاء دانشگاهی با معیارهای نوین تدریس می‌تواند انگیزه‌ها را کاهش دهد.

نویسندگان: وحیده زارع گاوانی^۱، مینا محامی اسکویی^۲، لیدا نجفقلی^۲

^۱ مرکز تحقیقات مدیریت خدمات بهداشتی درمانی تبریز، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران

References:

midwifery. Research in Medical Education. 2021 Jan 10;12(4):16-28.

Chang YI, Kovalchuk I, Savytska M, Zayachkivska O. BUILDING ACTIVE LEARNING IN MEDICAL EDUCATION: HOW TO BRIDGE VISION WITH REAL PRACTICE?. Proceeding of the Shevchenko Scientific Society. Medical Sciences. 2024 Dec 27;76(2).

Brown E, Fu P, Blackson G. Beyond traditional librarianship: librarians' roles in an international education and exchange program. Chinese Librarianship: an International Electronic Journal. 2017.

Bavishi P, Birnhak A, Gaughan J, Mitchell-Williams J, Phadtare S. Active learning: A shift from passive learning to student engagement improves understanding and contextualization of nutrition and community health. Education Sciences. 2022 Jun 23;12(7):430.

Najafgholi-Joghani. The State of the Teaching Methods Used in Library and Information Science Education in Iran and Determination of Applicable methods from the Perspective of the Faculty Members [Thesis of M.Sc.]. 2022. <https://dspace.tbzmed.ac.ir:443/xmlui/handle/123456789/67808>

Mirzaei M, Azizian F. Assessment of interactive and Task-Based Learning (TBL) methods compared to the conventional method of undergraduate teaching. The Journal of Medical Education and Development. 2012 Jun 10;7(1):10-7.

Bagheri M, Mazloun SR. Comparison of the effect of two educational methods of Jigsaw and feedback on the level of satisfaction of nursing and anesthesia students of Mashhad school of nursing and

